

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet två motioner från den allmänna motionstiden år 1998 som gäller bestämmelserna om god man och förvaltare.

Motionsyrkandena avstyrks med hänvisning till pågående arbete inom Justitiedepartementet.

Motionerna

1998/99:L411 av Tanja Linderborg m.fl. (v) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att utvärdera tillämpningen av reglerna om god man och förvaltare.

1998/99:L422 av Kia Andreasson och Thomas Julin (mp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en översyn av gällande skydd mot otillbörligt utnyttjande för gruppen förståndshandikappade, personer med traumatiska hjärnskador och psykiskt sjuka.

Utskottet

Inledning

Bestämmelser om god man och förvaltare finns i föräldrabalken (FB). Av bestämmelserna i 11 kap. framgår att god man kan förordnas i olika situationer för att företräda personer som av skilda anledningar inte i full utsträckning kan representera sig själva. Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person skall rätten besluta att anordna *godmanskap* för honom eller henne, om det behövs (4 §). Ett sådant beslut får inte meddelas utan samtycke av den för vilken godmanskap skall anordnas, om inte den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening inhämtas. När rätten meddelar beslut att anordna godmanskap skall rätten samtidigt förordna en god man att utföra uppdraget. Om det därefter blir aktuellt att exempelvis byta god man eller förordna flera gode män, är det däremot överförmyndaren som skall meddela beslutet.

Det finns även andra typer av godmanskap som dock är mer begränsade. Sådana godmanskap avser ofta vissa speciella uppgifter, t.ex. att bevaka

bortavaranandes eller okända arvingars eller testamentstagares rätt vid utredningen av ett dödsbo (1–3 §§). I dessa fall är det överförmyndaren som skall förordna god man. Väcks en familjerättslig talan mot en person som det inte går att få tag på är det dock rätten som skall förordna god man för den bortavarande (3 a §).

Om någon, beträffande vilken det föreligger en sådan situation som sägs i 11 kap. 4 §, är ur stånd att vårda sig eller sin egendom, får rätten besluta att anordna *förvalterskap* för honom eller henne. Förvalterskap får dock inte anordnas, om det är tillräckligt att godmanskap anordnas eller att den enskilde på något annat, mindre ingripande sätt får hjälp. När rätten meddelar ett sådant beslut skall rätten samtidigt förordna en förvaltare att utföra uppdraget. Om det efter beslutet att anordna förvalterskap blir aktuellt att förordna förvaltare är det, på motsvarande sätt som gäller för god man, däremot överförmyndaren som har att fatta beslutet (7 §). Kännetecknande för förvalterskapet är att den för vilken förvaltare förordnas, till skillnad från vad som gäller vid godmanskap, förlorar sin rättshandlingsförmåga helt eller delvis och att förvaltaren i motsvarande utsträckning får rätt att ingå rättshandlingar för sin huvudmans räkning.

Till god man eller förvaltare skall utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna. Den som är underårig eller som själv har förvaltare får inte vara god man eller förvaltare (12 §). En god man eller förvaltare som gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av sitt uppdrag eller som kommer på ekonomiskt obestånd och på grund av detta är olämplig för uppdraget eller som av någon annan orsak inte längre är lämplig att inneha uppdraget, skall entledigas. Beslut om entledigande fattas av överförmyndaren (20 §).

Bestämmelser om gode mäns och förvaltares verksamhet finns i 12 kap. Gode män och förvaltare skall, i den mån det följer av deras förordnanden, bevaka rätten för de personer som de företräder, förvalta deras tillgångar och sörja för deras person samt omsorgsfullt fullgöra sina skyldigheter och alltid handla på det sätt som bäst gagnar den enskilde (2 och 3 §§). Därutöver finns bestämmelser om hur den enskildes medel får användas, skyldighet att föra räkenskaper samt om samrådsskyldighet, m.m. (4–8 §§). Gode män och förmyndare är skyldiga att lämna överförmyndaren de upplysningar om sin verksamhet som överförmyndaren begär (9 §).

Gode mäns och förvaltares verksamhet står under tillsyn av överförmyndaren. Närmare bestämmelser om tillsynen finns i 16 kap. Vid tillsynen skall överförmyndaren särskilt se till att den enskildes tillgångar i skälig omfattning används för hans eller hennes nytta och att tillgångarna i övrigt är placerade så att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och så att de ger skälig avkastning (1 §). Tillsynen utövas av överförmyndaren för den kommun där den som har god man eller förvaltare har sitt hemvist (2 §). Därutöver finns närmare bestämmelser bl.a. om hur tillsynen skall utövas (3–14 §§).

Bestämmelserna om överförmyndare återfinns i 19 kap. Överförmyndare väljs i regel en för varje kommun (1 §). Kommun kan dock besluta att i stället för överförmyndare inrätta en överförmyndarnämnd (2 §). Överförmyndare eller överförmyndarnämnd väljs av kommunfullmäktige (5 §). Länssty-

relsen utövar tillsyn över överförmyndares och överförmyndarnämnders verksamhet (17 §).

De nuvarande reglerna om god man och förvaltare är i vissa delar resultatet av en reform som genomfördes år 1995 (prop. 1993/94:251, bet. 1994/95:LU3). Reformen innebar bl.a. att behörigheten att förordna förvaltare och god man i många fall flyttades från tingsrätterna till överförmyndarna och att tillsynen över överförmyndarna överfördes från tingsrätterna till länsstyrelserna. Ändringarna var ett led i det fortgående arbetet att renodla domstolarnas verksamhet innebärande att frågor av förvaltningskaraktär lyfts bort från tingsrätterna för att handläggas av förvaltningsmyndighet.

I lagstiftningsärendet framhöll utskottet bl.a. att överflyttningen av flertalet förmynderskapsärenden till överförmyndarna innebar att ett ökat ansvar lades på överförmyndarna, och utskottet underströk vikten av att förändringarna följdes upp och utvärderades relativt snart. Utskottet underströk också betydelsen av de kompetenshöjande insatser som, med anledning av överförmyndarnas utvidgade uppgifter, kunde bli erforderliga. Även överflyttandet av ansvaret för tillsynen över överförmyndarna till länsstyrelserna borde enligt utskottet följas upp och utvärderas. Utskottet utgick från att en sådan uppföljning och utvärdering skulle komma till stånd genom regeringens försorg.

Motionerna

I motion L411 anför Tanja Linderborg m.fl. (v) att tillämpningen av reglerna om god man och förvaltare medfört oönskade konsekvenser. Enligt motionärerna förekommer det att förvaltare och gode män inte motsvarar kravet i 11 kap. 12 § FB att vara rättrådiga, erfarna och i övrigt lämpliga. Det har exempelvis förekommit att personer som tidigare dömts för bedrägeri utsetts till gode män och förvaltare. Vidare anför motionärerna att god man och förvaltare inte förordnas i sådana fall där så erfordras. Som exempel nämns i motionen fall där god man eller förvaltare inte förordnats trots att en fullmakt missbrukats och fullmaktsgivaren på grund av sjukdom, psykisk störning eller försvagat hälsotillstånd själv inte kunnat återkalla den utfärdade fullmakten. Motionärerna anser att den uppföljning och utvärdering som utskottet förordade i betänkande 1994/95:LU3 nu bör komma till stånd. I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att utvärdera tillämpningen av reglerna om god man och förvaltare.

Kia Andreasson och Thomas Julin (båda mp) anför i motion L422 att det finns mindre samvetsgranna personer som ägnar sig åt att grovt utnyttja förståndshandikappade människor, och i motionen redovisas exempel på sådana fall. Vanligtvis, framhåller motionärerna, har en förståndshandikappad en god man, men en sådan har emellertid inte rätt att fatta beslut utan huvudmannens samtycke. Det nya begreppet social omsorg med ansvar att sörja för person bör, enligt motionärernas mening, innebära att en god man respektive förvaltare skall se till att huvudmannen har bra levnadsförhållanden. Motionärerna menar att det är oklart om den gode mannens uppgifter är att se till att huvudmannen inte råkar i dåligt sällskap och blir utnytt-

jad. Psykiskt störda personer med eget boende behöver, anför motionärerna, ett utökat skydd, utan att man för den skull behöver gå så långt att förvaltare utses. I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en översyn gällande skydd mot otillbörligt utnyttjande för gruppen förståndshandikappade, personer med traumatiska hjärnskador och psykiskt sjuka.

Utskottets ställningstagande

I likhet med motionärerna har utskottet noterat att det under senare tid i olika sammanhang framförts kritik mot gode män och förvaltare. Kritiken har framför allt gällt att gode män visat bristande engagemang och har otillräckliga kunskaper. I sistnämnda hänseende har särskilt framhållits att många utvecklingsstörda behöver hjälp av den gode mannen exempelvis med att utverka beslut om det stöd och den service som de är berättigade till enligt bl.a. lagen (1993:387) om stöd och service till funktionshindrade. Diskussionen har också handlat om hur många uppdrag en god man högst bör ha. Det har vidare gjorts gällande att socialnämnder och länsstyrelser, som miss-tänker att sjuka och handikappade behandlas illa av sina gode män, enligt sekretesslagen (1980:100) skulle vara förhindrade att anmäla detta till överförmyndaren.

Frågor kring gode män har också varit föremål för uppmärksamhet inom Nordiska ministerrådet. I en forskningsrapport Övergrip mot äldre (Nord 1994:2), som överlämnats till rådet har rekommenderats att reglerna ses över vad gäller tillsättande av gode män, villkoren för att bli god man och överförmyndarnas kontroll över hur den ekonomiska förvaltningen sköts.

Enligt utskottets mening finns anledning att ta den framförda kritiken på allvar, och utskottet anser för sin del att det är hög tid att bestämmelserna om god man och förvaltare, i enlighet med vad utskottet uttalade år 1995, nu blir föremål för en grundlig uppföljning och utvärdering. Utskottet har också med tillfredsställelse noterat att man inom Justitiedepartementet påbörjat ett sådant arbete. Som ett led i arbetet med att få kunskap om vilka problem som uppkommer i den praktiska tillämpningen och vilka lagändringar som kan behöva göras anordnade departementet den 25 mars 1998 en hearing med deltagande av bl.a. företrädare för överförmyndarnämnder, överförmyndare, länsstyrelse, Svenska Kommunförbundet, Socialstyrelsen, Sveriges advokatsamfund och handikapporganisationer. Enligt vad som framgår av en inom Justitiedepartementet inför hearingen upprättad diskussionspromemoria behandlades bl.a. frågor om hur godmansinstitutet fungerar, rekryteringen av gode män, behovet av utbildning och information, hur kontrollen av gode män och förvaltare kan förbättras samt om det bör införas en skyldighet för förvaltare och gode män att samråda med sociala myndigheter och släktingar.

I sammanhanget bör vidare nämnas att justitieministern i ett skriftligt frågesvar om godmansinstitutet den 10 februari 1999 (svar på fråga 1998/99: 314) uttalat att hon delade frågeställarens uppfattning att det i vissa avseenden finns anledning att se över reglerna om god man. De aktuella spörsmålen hade, fortsatte justitieministern, aktualiserats inom Justitiedepartementet un-

der den pågående utvärderingen av 1995 års förmynderskapsreform, och frågorna och deras fortsatta beredning övervägdes inom departementet.

Mot bakgrund av vad som sålunda redovisats konstaterar utskottet att motionsspörsmålen är uppmärksammade inom ramen för det påbörjade arbetet inom Justitiedepartementet, och utskottet finner inte skäl att för närvarande förorda några initiativ från riksdagens sida med anledning av de nu aktuella motionerna. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L411 och L422.

Även om utskottet således inte är berett att förorda bifall till motionsyrkandena är det enligt utskottets mening angeläget att det arbete som påbörjades i början av år 1998 snarast mynnar ut i ett ställningstagande i Regeringskansliet om hur den fortsatta uppföljningen och utvärderingen rörande 1995 års förmynderskapsreform skall bedrivas, och att en tidsplan för arbetet fastställs.

Hemställan

Utskottet hemställer

beträffande *god man och förvaltare*
att riksdagen avslår motionerna 1998/99:L411 och 1998/99:L422.

Stockholm den 13 april 1999

På lagutskottets vägnar

Tanja Linderborg

I beslutet har deltagit: Tanja Linderborg (v), Marianne Carlström (s), Stig Rindborg (m), Rune Berglund (s), Karin Olsson (s), Henrik S Järrel (m), Nikos Papadopoulos (s), Elizabeth Nyström (m), Marina Pettersson (s), Christina Nenes (s), Tasso Stafilidis (v), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Viviann Gerdin (c), Raimo Pärssinen (s) och Anne-Katrine Dunker (m).